

Advies over het voorstel voor translocatie van amfibieën en gevlekte orchis vanuit een ontginningsgebied te Rumst en Boom

Adviesnummer:	<u>INBO.A.4475</u>
Auteurs:	Loïc Van Doorn, Wouter Van Landuyt & Dirk Maes
Contact:	Lieve Vriens (lieve.vriens@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	ANB-INBO-2022-36
Geadresseerden:	Agentschap voor Natuur en Bos T.a.v. Gert Van Hoydonck Havenlaan 88 bus 75 1000 Brussel gert.vanhoydonck@vlaanderen.be
Cc:	Agentschap voor Natuur en Bos Joris Janssens joris.janssens@vlaanderen.be

Dr. Maurice Hoffmann
Administrateur-generaal wnd.

Wijze van citeren: Van Doorn L., Van Landuyt W. & Maes D. (2022). Advies over het voorstel voor translocatie van amfibieën en gevlekte orchis vanuit een ontginningsgebied te Rumst en Boom (Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; nr. INBO.A.4475). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Aanleiding

In opdracht van de overheden Provincie Antwerpen en De Vlaamse Waterweg wordt een voormalige kleigroeve langs de Rupel in Rumst en Boom heringericht. De herinrichting houdt een ontbossing, sanering van bodem en grondwater en creatie van nieuwe morfologie in.

Het actueel leefgebied van de aanwezige amfibiesoorten in de natte biotopen van het projectgebied en de standplaatsen van gevlekte orchis in het projectgebied gaan verloren. Om de impact op de betreffende soorten zo veel mogelijk te beperken wordt sterk ingezet op het uitvoeren van translocaties met geschikte methodes en op een geschikt moment, om zodoende de slaagkans van de translocatie te verhogen. Verder worden doellocaties geselecteerd aangrenzend aan het projectgebied waar het voortbestaan van de soorten op langere termijn verzekerd kan worden en van waaruit de amfibiesoorten – na beëindigen van de werken – opnieuw het projectgebied kunnen koloniseren.

Volgens het Soortenbesluit moet elke translocatie of herintroductie door het INBO beoordeeld worden.

Vraag

Wat is het advies van het INBO over het voorstel voor translocatie van deze beschermde soorten?

Toelichting

De huidige adviesvraag kadert binnen een saneringsproject dat reeds enige tijd loopt (zie o.a. De Vos *et al.* 2020). Het te ontwikkelen gebied bevat soorten die worden teruggevonden op bijlage 1 van het Soortenbesluit (Tabel 1). Voor deze soorten werd een aanvraag tot afwijking op het Soortenbesluit ingediend. Bijkomend werd voor enkele van deze soorten een translocatieaanvraag ingediend. Hoewel de adviesvraag zich toespitst op de soorten waarvoor een translocatieaanvraag ingediend is, worden hier alle soorten die onder het Soortenbesluit vallen besproken. De opmerkingen en voorstellen zijn per soortgroep geformuleerd.

Tabel 1: Soorten aanwezig in het gebied waarvoor een afwijking gevraagd wordt op het Soortenbesluit. De categorie binnen bijlage 1 van het Soortenbesluit en of er een bijkomende translocatieaanvraag ingediend is, is weergegeven.

Soortgroep	Soort	Categorie	Translocatieaanvraag
Zoogdieren	Egel	1	nee
Zoogdieren	Huisspitsmuis	1	nee
Zoogdieren	Rode eekhoorn	1	nee
Dagvlinders	Zwartsprietdikkopje	1	nee
Nachtvlinders	Spaanse vlag	2	nee
Spinnen	Tijgerspin	1	nee

Sprinkhanen	Grote groene sabelsprinkhaan	1	nee
Amfibieën	Meerkikker	1	ja
Amfibieën	Bruine kikker	1	ja
Amfibieën	Kamsalamander	3	ja
Amfibieën	Rugstreepad	3	ja
Vaatplanten	Echt duizendguldenkruid	1	nee
Vaatplanten	Fraai duizendguldenkruid	1	nee
Vaatplanten	Gevlekte orchis	1	ja
Vaatplanten	Bosorchis	1	nee
Vaatplanten	Bokkenorchis	1	nee
Vaatplanten	Brede wespenorchis	1	nee
Vaatplanten	Gele plomp	1	nee
Vaatplanten	Witte waterlelie	1	nee
Mossen	Gewimperd veenmos	1	nee
Mossen	Amfibisch veenmos	1	nee
Mossen	Gewoon veenmos	1	nee
Mossen	Haakveenmos	1	nee
Mossen	Glanzend veenmos	1	nee
Korstmossen	Echt rendiermos	1	nee

1. Zoogdieren

De zoogdiersoorten aanwezig in het gebied komen algemeen voor en bijkomende mitigatie is niet voorzien/nodig. Het INBO onderschrijft dit.

2. Dagvlinders

In de aanvraag is maar 1 dagvlindersoort opgenomen, namelijk het zwartsprietdikkopje. De soort staat in de meest recente Rode Lijst in de categorie 'kwetsbaar' (Maes *et al.* 2021). Het zwartsprietdikkopje komt voor in graslanden met een vrij hoge en ruige vegetatie, maar ook in wegbermen of zeer brede bospaden (Maes *et al.* 2013). De soort gebruikt allerlei grassen als waardplant. Het zwartsprietdikkopje komt momenteel niet met zekerheid in het gebied voor en met de voorgestelde maatregelen (herbebossing met enkele open plekken) en de afstand tot naburige voldoende grote populaties is de kans klein dat het zwartsprietdikkopje het gebied zal koloniseren. De soort wordt niet vermeld in de translocatieaanvraag en er is geen nood aan specifieke maatregelen voor het zwartsprietdikkopje.

3. Nachtvlinders

De enige beschermde nachtvlinder aanwezig in het projectgebied, Spaanse vlag, is een mobiele soort waarvan het areaal de laatste jaren is toegenomen. Bijkomende mitigatie wordt niet nodig geacht.

4. Spinnen

De tijger- of wespspin is een algemeen voorkomende soort, waarvoor geen bijkomende mitigatie nodig geacht wordt.

5. Sprinkhanen

De grote groene sabelsprinkhaan is een algemeen voorkomende soort, waarvoor geen bijkomende mitigatie nodig geacht wordt.

6. Amfibieën

Vier amfibiesoorten zijn in de aanvraag opgenomen. Waarnemingen van deze soorten stammen uit de periode 2008-2017. Twee bijkomende amfibiesoorten zijn aanwezig in het gebied: gewone pad en kleine watersalamander (waarnemingen.be). Beide soorten vallen onder categorie 1 van bijlage 1 van het Soortenbesluit. Deze soorten profiteren mee van de reeds voorgestelde mitigerende maatregelen (zie verder). Bijkomende acties voor deze soorten worden niet nodig geacht, maar ontheffingen op het Soortenbesluit dienen wel aangevraagd te worden.

In het plan wordt het dempen van de aanwezige waterpartijen vóór de voortplantingsperiode van de amfibieën voorgesteld, in combinatie met afvangst en het creëren van bijkomende habitats in naastliggende gebieden. De afvangstmethodiek wordt niet gespecificeerd, maar vermeld wordt dat alle in de poelen overwinterende amfibieën afgevangen en verplaatst worden voor de poelen opgevuld worden. Daarnaast wordt verwacht dat de nieuwe morfologie minstens een compensatie van geschikte habitat betekent ten opzichte van de huidige situatie. Het INBO onderschrijft de werkwijze om bijkomende habitat aan te leggen in de aangrenzende gebieden.

Enkele standaardvragen bij translocaties (zie bv. Gyselings *et al.* 2021) worden kort besproken.

1. Is een translocatie nodig of zijn de soorten mobiel genoeg om uit te wijken naar een andere locatie?

De amfibieën vermeld in de aanvraag zijn omwille van de aard en omvang van de geplande werken hoogstwaarschijnlijk niet in staat op eigen kracht uit het projectgebied te migreren. Translocatie lijkt dus aangewezen, met name voor kamsalamander, die slechts op enkele plaatsen in de omgeving standhoudt. Rugstreeppad vormt een uitzondering, die momenteel vermoedelijk slechts beperkt in het projectgebied voorkomt, maar het projectgebied mogelijk kan koloniseren tijdens de werken door de toename aan geschikte habitat.

2. Zijn op de doellocatie de juiste ecologische omstandigheden aanwezig?

De habitats dienen nog ontwikkeld te worden. Indien deze met aandacht voor de ecologie van de doelsoorten gerealiseerd worden kunnen deze bijdragen aan het succes van de translocatie en de reeds aanwezige populaties.

3. Is de doellocatie goed gekozen, ligt ze niet zo dicht bij een andere populatie dat verwacht kan worden dat de doellocatie toch vanzelf zal gekoloniseerd worden? Indien

het gaat om een bijplaatsing bij een bestaande populatie, is de bestaande populatie waar de bijplaatsing gebeurt op zich te klein om duurzaam behouden te kunnen worden, zodat bijplaatsing nodig is om ze te versterken? Zal in geval van bijplaatsing de draagkracht niet overschreden worden? Indien deze populatie op zich voldoende groot is, zal de bijplaatsing op langere termijn enkel tot gevolg hebben dat het areaal van de soort verkleint.

De doellocatie ligt naast het projectgebied. Geen enkel van de amfibiesoorten komen enkel in dit gebied voor, ze komen dus ook elders in de doellocatie voor. Aldus kan ook zonder translocatie verwacht worden dat de inrichtingen tot een kolonisatie vanuit de omliggende habitats zal leiden. Voor gewone pad, kleine watersalamander, bruine kikker en meerkikker zal een bijplaatsing weinig toegevoegde waarde hebben voor de in de omgeving voorkomende populaties.

Kamsalamander komt slechts marginaal voor binnen het projectgebied (Brys *et al.* 2020). Ook buiten het projectgebied houdt de populatie slechts op enkele locaties stand. De ontwikkeling van bijkomende habitat is dan ook los van de translocatie nodig voor de ontwikkeling van een robuuste populatie. De habitatvereisten (voor translocatie) van kamsalamander zijn gekend (Speybroeck *et al.* 2022). De aanleg en het (lange termijn) beheer van deze bijkomende waterhabitats zullen in grote mate bepalen of deze maatregelen succesvol zijn. Translocatie van aangetroffen individuen in het projectgebied wordt dan ook aangeraden om de kamsalamanderpopulatie buiten het projectgebied een hogere kans op overleving en kolonisatie te bieden. Dit heeft evenwel enkel nut als het bijkomende habitat gecreëerd wordt.

Rugstreeppad is een uitgesproken pionierssoort die momenteel geen habitat in het projectgebied inneemt. Tijdens de werken zal het aandeel geschikte habitat gevoelig toenemen. De kans bestaat dat zwervende dieren vanuit de nabijgelegen populatie het terrein koloniseren. In de aanvraag staat dat alle dieren die gevonden worden tijdens de werken verplaatst worden naar geschikt leefgebied naast de projectzone. Naast de bestaande poelen worden ook bijkomende waterhabitats aangelegd in de periferie van het projectgebied. Echter, rugstreeppadden vinden hun ecologische niche juist in zeer dynamische milieus. Indien de soort het projectgebied koloniseert kan dit voor een (tijdelijke) opleving van de lokale populatie zorgen. In het geval de planning van de werken de aanwezigheid van de soort toelaat, is het een optie de dieren gebruik te laten maken van deze tijdelijke habitats. De ontwikkeling van de larven verloopt snel, waardoor zelfs waterhabitats die kort beschikbaar zijn (1-2 maanden), geschikt kunnen blijken. Verplaatsen van dieren naar de habitats in de naastgelegen gebieden, zoals aangegeven in de aanvraag, heeft enkel zin indien deze habitats van voldoende kwaliteit zijn (pioniersstadium).

4. Is er een risico op uitkruisingsdepressie?

Bij deze translocatie is er geen risico op uitkruisingsdepressie, de individuen worden binnen de bestaande populatie verplaatst.

5. Voldoet de voorgestelde methode van transloceren om de kans op succes te maximaliseren?

Indien de nieuwe habitats worden ontwikkeld is de kans op een netto positief resultaat groot.

6. Is een monitoringprogramma voorzien? Wat moet opgenomen worden in een monitoringprogramma?

Er is een monitoringsplan voorzien.

7. Welk beheer is nodig voor en succesvolle overleving van de getransloceerde populatie?

Voor de soorten uitgezonderd rugstreeppad volgt dit Speybroeck *et al.* 2022. Voor rugstreeppad dienen zowel de water- als landhabitats in een pioniersstadium gehouden te worden volgens de ecologische vereisten van deze soort. Dit is in een voedselrijk gebied zeer beheerintensief.

7. Vaatplanten

Er zijn acht soorten vaatplanten waarvoor een afwijking op het Soortenbesluit is aangevraagd. Voor gevlekte orchis is een translocatieaanvraag uitgewerkt.

Soorten met translocatieaanvraag

In de aanvraag wordt gevlekte orchis sensu lato vernoemd. Dit is in feite een soortcomplex van gevlekte orchis sensu stricto en bosorchis. Gevlekte orchis sensu stricto groeit eerder op voedselarme en zure bodems terwijl bosorchis vooral op kalkrijke bodems groeit. Gevlekte orchis sensu stricto staat als 'kwetsbaar' vermeld op de Rode Lijst, bosorchis als 'onvoldoende gekend' (Van Landuyt *et al.* 2006). Op basis van de als gevlekte orchis gedetermineerde individuen die met foto's gedocumenteerd werden op waarnemingen.be lijkt het eerder om bosorchis te gaan. In de aanvraag is enkel sprake van een voorstel van translocatie voor gevlekte orchis binnen het gebied en niet voor bosorchis waarvan er verondersteld wordt dat spontane herkolonisatie zal optreden.

Gezien de zeldzaamheid en de specifieke levenscyclusvoorwaarden van deze soorten is het helemaal niet zeker dat na de herinrichting het gebied opnieuw zal gekoloniseerd worden, het valt ook niet uit te sluiten. Translocatie van beide soorten (als er al twee soorten aanwezig zijn) dient overwogen te worden alhoewel ook hier succes niet gegarandeerd kan worden. In ieder geval moet nagegaan worden of er potentiële geschikte locaties voor translocatie aanwezig zijn voor beide soorten i.p.v. louter gevlekte orchis sensu stricto.

Soorten zonder translocatieaanvraag

Echt duizendguldenkruid en fraai duizendguldenkruid zijn pionierssoorten die momenteel niet bedreigd zijn (Van Landuyt *et al.* 2006) en die talrijk voorkomen op opgespoten terreinen in o.a. haventerreinen. Aangezien het terrein opgevuld zal worden met kalkrijk zand van werken in de Antwerpse haven lijkt het niet onwaarschijnlijk dat deze soorten hier opnieuw zullen opduiken en dus lijken bijkomende acties voor deze soorten hier niet nodig zoals aangegeven in de aanvraag tot afwijking van het Soortenbesluit.

Breedbladige wespenorchis (*Epipactis helleborine*) is een vrij algemene soort die na de herinrichting het gebied spontaan opnieuw kan koloniseren. Op de Rode Lijst staat ze als 'momenteel niet bedreigd' (Van Landuyt *et al.* 2006). Bijkomende mitigatie wordt voor deze soort niet nodig geacht.

Bokkenorchis is de zeldzaamste van de vier aanwezige orchideeënsoorten. Op de Rode Lijst staat ze als 'bedreigd' (Van Landuyt *et al.* 2006). Hoewel de soort recent onder invloed van het opwarmende klimaat sterk aan het uitbreiden is, is het toch nog een zeldzame soort buiten de kustduinen. In de aanvraag staat vermeld dat 'het voorkomen van bokkenorchis aangevoerd is door een actiecomité maar door de aanvrager van de vergunning niet werd vastgesteld, noch gedocumenteerd'. Nochtans zijn er recente waarnemingen uit 2021 en 2022 gedocumenteerd in waarnemingen.be. Spontane herkolonisatie na de inrichting is niet onmogelijk -gezien kalkrijk zand wordt aangevoerd- maar allerminst gegarandeerd. Voor deze soort dient een translocatieaanvraag overwogen te worden.

Verder staan ook twee waterplanten in de aanvraag: gele plomp en witte waterlelie. De Rode Lijst status van beide soorten staat momenteel gedocumenteerd als 'niet bedreigd' (Van Landuyt *et al.* 2006). Het aantal vindplaatsen van witte waterlelie gaat echter vrij sterk achteruit en de soort verbreedt zich moeilijk. Translocatie zou bekeken kunnen worden indien geen andere populaties aanwezig zijn in de periferie van het projectgebied.

8. Mossen

Vijf soorten veenmossen worden vermeld in de aanvraag. Alle veenmossen staan vermeld in bijlage 5 van de Habitatrichtlijn en bijlage 1 van het Soortenbesluit. Voor soorten van bijlage 5 van de Habitatrichtlijn mag er geen overexploitatie zijn maar het Soortenbesluit geeft hier een veel striktere bescherming aan. Vier van de vijf vermelde veenmossen staan op de Rode Lijst vermeld als 'momenteel niet bedreigd', enkel glanzend veenmos (*Sphagnum subnitens*) staat vermeld als 'kwetsbaar' (Van Landuyt & De Beer 2017). Door de aanvoer van kalkrijk zand naast de groeiplaatsen van de veenmossen kunnen veranderingen in de pH van het grondwater optreden en is het voortbestaan van deze veenmospopulaties onzeker tenzij een drainage voorzien wordt om uitsijpelend kalkrijk water af te leiden van deze groeiplaatsen.

9. Korstmossen

In de aanvraag wordt enkel echt rendiermos vermeld. Op bijlage 5 van de Habitatrichtlijn en in het Soortenbesluit staan alle soorten rendiermossen (*Cladonia* subgenus *Cladina*) vermeld. Het echt rendiermos (*Cladonia rangiferina*), vermeld in het verslag van de aanvrager, komt in Vlaanderen niet voor. Open rendiermos (*Cladonia portentosa*) daarentegen, werd wel vermeld in de inventarisatie door De Beer & Van den Broeck (2020). Ook deze soort valt onder het subgenus *Cladina* en is opgenomen in bijlage 5 van de Habitatrichtlijn en bijlage 1 van het Soortenbesluit. De stelling dat de *Cladonia* vegetaties zich zullen herstellen na de ingreep is niet juist: de soorten die momenteel aanwezig zijn, zijn soorten van zure en ondoorlatende bodems (zure Boomse klei) terwijl het terrein zal opgevuld worden met kalkrijk zand. De soortensamenstelling zal dus veranderen naar een ander type vegetatie met andere soorten (De Beer & Van den Broeck 2020). Translocatie van de *Cladonia* vegetaties wordt niet geadviseerd gezien de aangrenzende geschikte leefgebieden reeds gekoloniseerd zijn en een bijplaatsing niet nuttig is vanuit populatie-ecologisch standpunt.

Conclusie

De translocatieaanvraag wordt onderschreven door het INBO voor de vier amfibiesoorten. Voor de gevlekte orchis zijn bijkomende suggesties en opmerkingen geformuleerd. Daarnaast worden opmerkingen gegeven bij enkele andere soorten waarvoor een ontheffing op het Soortenbesluit maar geen translocatieaanvraag ingediend is:

Bosorchis

Voor bosorchis veronderstelt men dat spontane herkolonisatie zal optreden. Gezien de zeldzaamheid is dat onzeker, maar het valt ook niet uit te sluiten. Translocatie dient overwogen te worden alhoewel ook hier succes niet gegarandeerd kan worden. In ieder geval moet nagegaan worden of er potentiële geschikte locaties voor translocatie aanwezig zijn.

Bokkenorchis

Spontane herkolonisatie na de inrichting is niet onmogelijk, maar allerm minst gegarandeerd. Voor deze soort dient eveneens nagegaan te worden of er potentiële geschikte locaties voor translocatie aanwezig zijn.

Witte waterlelie

Translocatie zou bekeken kunnen worden indien de bestaande locaties gaan verdwijnen en geen andere populaties aanwezig zijn in de periferie van het projectgebied.

Glanzend veenmos

Het voortbestaan van deze 'kwetsbare' veenmospopulatie is onzeker tenzij een drainage voorzien wordt om uitsijpelend kalkrijk water af te leiden van deze groeiplaatsen.

Open rendiermos

In tegenstelling tot wat vermeld staat in aanvraag van de afwijking van het Soortenbesluit zullen de *Cladonia* vegetaties zich niet herstellen na de ingreep.

Referenties

Brys R., van Doorn L., Neyrinck S., Halfmaerten D., Regge N. & Speybroeck J. (2020). eDNA-screening naar aanwezigheid Kamsalamander in de vallei van de Oude Potgatbeek (Rumst). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

De Beer D. & Van den Broeck (2020). De mos- en korstmosflora van de voormalige kleiputten te Boom en Terhagen. *Muscillanea* 40, 78-85.

De Vos B., De Keersmaeker L., Denys L. & Packet J. (2020). Analyse van de mogelijkheden voor bos- en natuurontwikkeling in het klei-ontginningsgebied van Rumst en Boom na sanering en grondberging. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2020 (24). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel. DOI: doi.org/10.21436/inbor.18416046

Gyselings R., Van Landuyt W. & Mergeay J. (2021). Advies over een voorstel voor translocatie van beschermde soorten in de haven van Antwerpen (Adviezen van het Instituut voor Natuur en Bosonderzoek; nr. INBO.A.4257). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Maes D., Herremans M., Vantieghem P., Veraghtert W., Jacobs I., Fajgenblat M. & Van Dyck H. (2021). IUCN Rode Lijst van de dagvlinders in Vlaanderen 2021. Brussel: Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. 159 p. <https://doi.org/10.21436/inbor.34052968>

Maes D, Vanreusel W & Van Dyck H. (2013). Dagvlinders in Vlaanderen: nieuwe kennis voor betere actie. Tiel: Uitgeverij Lannoo nv. 542 p.

Speybroeck J., van Doorn L., Auwerx J. & Cox K. (2022). Advies over de criteria voor habitatgeschiktheid voor de kamsalamander in het kader van bijplaatsing en introductie (Adviezen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; nr. INBO.A.4332). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Van Landuyt W., Vanhecke L. & Hoste I. (2006). Rode Lijst van de vaatplanten van Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. In: Van Landuyt W., Hoste I., Vanhecke L., Van den Breemt P., Vercruyssen W. & De Beer D. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin van België & Flo.Wer p. 69-81.

Van Landuyt W. & De Beer D. (2017). Een Rode Lijst van de houwmossen (Anthocerotophyta), levermossen (Marchantiophyta) en bladmossen (Bryophyta) van Vlaanderen. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2017 (48). Brussel. <https://doi.org/10.21436/inbor.12602919>